The Gleaner

Vol 19 (1993)

In Memoriam of C. Th. Dimaras

Κοραή “Ομήρου Ιλιάδος” Α. Εκδοτικά-
χρονολογικά

Εμμ. Ν. Φραγκίσκος

doi: [10.12681/er.276](https://doi.org/10.12681/er.276)

To cite this article:

Φραγκίσκος Ε. Ν. (1993). Κοραή “Ομήρου Ιλιάδος” Α. Εκδοτικά-χρονολογικά. *The Gleaner*, 19, 334–336.
<https://doi.org/10.12681/er.276>

ποιο πρόβλημα για τη σύνδεση τῆς «Πολιτικῆς σχέδης» με τὸν Σέργιο Μακραῖο, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Μακραῖος ὑπῆρξε μαθητῆς τοῦ Βούλγαρη στὴν Ἀθωνιάδα καὶ ἀποτελεῖ ἐνδειξη θαυμασμοῦ καὶ πίστεως ἀπὸ μέρους τῶν μαθητῶν ἢ υἱοθέτηση τῶν «ἰδιοτυπιῶν» τοῦ δασκάλου τους.

Δ. Γ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΟΡΑΗ "ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΔΟΣ" Α. ΕΚΔΟΤΙΚΑ-ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΑ

ΟΤΑΝ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΚΑΙΡΟ ἡ κυρία Veneau, μεταφράστρια πρόσφατα στὰ γαλλικὰ τοῦ Παπα Τρέχα, μοῦ ἔθεσε τὸ ἐρώτημα γιατί ὁ Κοραῖς ἐξέδωσε τὴ Ραψωδία Α τῆς Ἰλιάδας με χρονολογία 1811, ἐνῶ εἶναι ὀλοφάνερο ἀπὸ τὴν ἀλληλογραφία του ὅτι ὁ πρῶτος αὐτὸς τόμος τοῦ Ὅμηρου δημοσιεύθηκε τὸ 1812, με αἰφνιδίασε. Στὴν κοραϊκὴ βιβλιογραφία, ὅσο θυμόμουν καὶ ὅσο μπόρεσα στὴ συνέχεια νὰ διαπιστώσω, κανεὶς δὲν εἶχε ἀμφισβητήσει τὸ ἔτος ἐκδόσεώς του καὶ κανεὶς συνεπῶς δὲν εἶχε ἀναρωτηθεῖ γιὰ ποῖο λόγο ὁ Κοραῖς προχρονολόγησε τὴν ἐκδοση. Πρῶτῃ ἡ κυρία Veneau ἐντόπισε τὸν ἀναχρονισμό καὶ ἦταν ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ παρατήρηση ποὺ τῆς δημιούργησε τὴν δυσεξήγητῃ ἀπορία. Τί θὰ μπορούσε ἄραγε νὰ εἶχε συμβεῖ; Μήπως τὸ τύπωμα τῆς Ραψωδίας εἶχε τελειώσει ἀπὸ τὸ 1811 καὶ μέχρι νὰ ὀλοκληρωθεῖ ἐκδοτικὰ τὸ βιβλίο πρόλαβε τὸν Κοραῖ ὁ ἐπόμενος χρόνος, τὸ 1812; Μιὰ τέτοια ἐκδοχὴ ἔπρεπε νὰ ἀποκλειστεῖ. Παρὰ τὴ σχετικὴ μυστικότητα ποὺ τήρησε ὁ Κοραῖς ὡς πρὸς τὴν πορεία προετοιμασίας καὶ δημοσίευσης τοῦ ἔργου, τὰ πράγματα ἦταν σαφῆ: μετὰ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1811, ὁπότε συνέλαβε τὴν ἰδέα νὰ ἐκδώσει, με τὸν τρόπο ποὺ τελικὰ τὸ πραγματοποιήσε, τὸν Ὅμηρο,¹ μόλις τὸν Μάρτιο καὶ σαφέστερα τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1812 ἀνακοίνωσε στὸν Ἀλέξανδρο Βασιλείου τὴν πρόοδο τῆς ἐκτύπωσης,² τοῦ ἔστειλε μάλιστα, ὅπως τὸ συνήθιζε, τυπωμένα τὰ Προλεγόμενα.³ Τὸν Μάιο δὲν εἶχε ἀκόμη περατωθεῖ ἡ ἐκδοση,⁴ κάτι ὅμως ποὺ θὰ συμβεῖ μέσα στὸν ἐπόμενο μῆνα, τὸ πολὺ ὡς στὶς ἀρχὲς Ἰουλίου.⁵ Ὡστε ὁ πραγματικὸς χρόνος ἐκδόσεως καὶ κυκλοφορίας τῆς Ραψωδίας Α εἶναι ἀναμφισβήτητα τὸ 1812.

Τότε, λοιπόν, γιατί ἐμφανίζεται νὰ ἔχει δημοσιευθεῖ τὸ 1811; Μήπως, ἄραγε, ἀπασχολοῦσε τὸν Κοραῖ τὸ ζήτημα τῆς κανονικότητος στὸν ἐκδο-

1. Ἀδαμ. Κοραῖς, *Ἀλληλογραφία*, ἐκδ. Ο.Μ.Ε.Δ., τ. Γ', Ἀθήνα 1979, σ. 135.

2. *Ο.π.*, σ. 193, 197.

3. *Ο.π.*, σ. 204. Ἡ ἡμερομηνία 5 Ἀπριλίου 1812 ποὺ ἀναγράφεται στὸ γράμμα τοῦ Κοραῖ ὡς ἡμερομηνία τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀλ. Βασιλείου, με τὴν ὁποία ὁ τελευταῖος τοῦ γνωστοποιεῖ τὴν παραλαβὴ τῶν Προλεγομένων, εἶναι ἀμάρτημα τῆς γραφίδας τοῦ Κοραῖ καὶ πρέπει νὰ διορθωθεῖ σὲ 5 Μαῖου.

4. *Ο.π.*, σ. 204.

5. *Ο.π.*, σ. 205, 213.

τικό του προγραμματισμό; Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἀπὸ τὸ 1807, ἀφότου δηλαδὴ ἐγκαινιάστηκε ἡ *Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη*, ἐβλεπαν ἐτησίως τὸ φῶς σὲ σταθερὴ βάση δύο τουλάχιστον τόμοι ἀπὸ τῆς μίας ἢ τὴν ἄλλη ἐκδοτικὴ του σειρᾶ. Ἄν, λοιπόν, ἀποφάσιζε νὰ ἐντάξει τὸν Ὅμηρον στὰ δημοσιεύματα τοῦ 1812, θὰ ἀνατρεπόταν προφανῶς ἡ ἰσορροπία ποὺ χαρακτηρίζει τὸν μέχρι τότε σχεδιασμό του: 1811 μία ἐκδοση (Πλούταρχος, τ. 3ος), 1812 τρεῖς ἐκδόσεις (Πλούταρχος, τ. 4ος, Ὅμηρος, Ἱεροκλῆς). Δυσαναλογία 1 : 2 παρατηρεῖται βέβαια καὶ ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1813 καὶ 1814, ἀλλὰ ὄχι τέτοια ποὺ νὰ παρεκκλίνει σοβαρὰ ἀπὸ τὶς καθιερωμένες κανονικότητες τοῦ ἐκδοτικοῦ προγράμματος τοῦ Κοραΐ.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος σκέπτεται κανένας μήπως ὑπῆρχαν οὐσιαστικοί-τεροι λόγοι ποὺ ὑπαγόρευσαν μιὰ τέτοια ἐνέργεια. Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ τὴν Ἰλιάδα (πρῶτο ἐξάμηνο τοῦ 1812) τυπώθηκαν καὶ κυκλοφόρησαν καὶ τὰ Ἀστεῖα τοῦ Ἱεροκλῆ.⁶ Εἶναι ἐπίσης γνωστὸ ὅτι ὁ Κοραῆς φρόντισε νὰ κρατήσει τὶς ἀποστάσεις του καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἔργα δημοσιεύοντάς τα ἀνώνυμα, παρότι δὲν ἀμφέβαλλε ὅτι ὁ ἐκδότης τους θὰ γινόνταν εὐκόλα ἀναγνωρίσιμος.⁷ Ἦταν προφυλάξεις ἐπιβαλλόμενες ἀπὸ τὴ φύση τῶν προλεγομένων τους: ὑπονομεύονταν ἐκεῖ οἱ κατεστημένοι ρόλοι καὶ συμπεριφορὲς τῶν πνευματικῶν ταγῶν τοῦ ἔθνους ἀπὸ τοὺς χώρους τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς λογισύνης. Μήπως, λοιπόν, μοιράζοντας τὰ δύο δημοσιεύματα ἀνάμεσα στίς χρονιᾶς 1811 καὶ 1812, θέλησε ὁ Κοραῆς νὰ ἀποφύγει τὸν κίνδυνον νὰ κατηγορηθεῖ ὅτι ἀνοίγε ταυτοχρόνως μέτωπα κατὰ τὸν φορέων τόσο τῆς θρησκείας ὅσο καὶ τῆς παιδείας;

Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, προχρονολογώντας τὴν ἐκδοση τοῦ Α τῆς Ἰλιάδας, αἰσθάνθηκε τὴν ἀνάγκη νὰ καταφύγει σὲ ἓνα τέχνασμα προκειμένου νὰ δικαιολογήσει τὴν ἀπόστασιν τοῦ χρόνου ποὺ φαίνονταν πιά νὰ μεσολαβεῖ ἀνάμεσα στὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν ἐκδοση τῶν Ἀστείων τοῦ Ἱεροκλῆ. Ἦδη ἡ δημοσίευσή τους εἶχε στηριχθεῖ σὲ μιὰ συγκάλυψη: ἐκδότης τους φερόταν ὁ βολισσινὸς ἐκδότης καὶ φιλολογικὸς ἐπιμελητὴς τους, ὁ Ζ.Α., φίλος τοῦ πρώτου στὸ Παρίσι. Τὴν ἐπιστολὴ ἀκριβῶς τοῦ βολισσινοῦ ἐκδότη πρὸς τὸν Ζ.Α. ἡ ὁποία περιεῖχε τὸ «συναξάριον τοῦ βίου τοῦ Παπα Τρέχα» καὶ δημοσιεύθηκε τελικὰ ὡς Προλεγόμενα τοῦ πρώτου τόμου τοῦ Ὀμήρου, ὁ Κοραῆς θὰ τὴν χρονολογοῦσε ἀπὸ 13 Ἰανουαρίου 1811 —τὴν ἴδια χρονολογία χρησιμοποίησε καὶ στὸ φύλλο τίτλου τοῦ βιβλίου— καὶ θὰ ἔβρισκε ἐκεῖ ἀφορμὴ νὰ ὑφάνει μιὰ ὁλόκληρη ἱστορία: θὰ ἔβαζε τὸν ἐκδότη νὰ παραπενοῖται στὸν φίλο του ἐπειδὴ τάχα δὲν εἶχε ἀκόμη νέαν του γιὰ τὴν τύχη τῶν Ἀστείων τοῦ Ἱεροκλῆ ποὺ τοῦ εἶχε στείλει γιὰ τύπωμα ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 1809.⁸ Ὁ Ζ.Α. ἀπὸ τὴν πλευρὰ του θὰ ἔσπευδε νὰ δικαιολογηθεῖ στὸν ἀναγνώστη γιὰ τὴν καθυστέρηση αὐτὴ καὶ νὰ τὸν πληροφορήσει ὅτι ἤδη

6. *Ο.π.*, σ. 204, 205, 213.

7. *Ο.π.*, σ. 197, 204. Πβ. Δημ. Σ. Γκίνη, *Τὰ ἀνώνυμα ἔργα τοῦ Κοραΐ*, Ἀθήνα 1948, σ. 12.

8. *Ὁμήρου Ἰλιάδος Παρωδία Α*, Παρίσι 1811, σ. λγ' (στὴν ἀνατύπωση τοῦ Μ.Ι.Ε.Τ., Ἀθήνα 1988, σ. 137).

είχε επικοινωνήσει με τον βολισινὸ ἐκδότη καὶ ὅτι θὰ φρόντιζε γιὰ τὸ τύπωμα τῶν Ἀστειῶν μόλις θὰ ἔπαιρνε τὴν ἀπάντησή του.⁹ Ἡ ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ ἔφτασε στὸ Παρίσι ἕνα σχεδὸν χρόνον ἀργότερα μετὰ ἡμερομηνία 1 Φεβρουαρίου 1812 καὶ ἦταν ἡ ἴδια ποὺ θὰ δημοσιευόταν ἀπὸ τὸν Ζ.Λ. ὡς Προλεγόμενα τῆς ἔκδοσης τοῦ Ἱεροκλῆ. Ἐτσι μετὰ αὐτὸ τὸ ἀληθοφανὲς σενάριο ἡ ψευδεπίγραφη χρονολογία τῆς Ἰλιάδας φαινόταν νὰ μὴ γεννᾷ προβλήματα.

ΕΜΜ. Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ "ΚΙΒΩΤΟΥ"

Ἡ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ *Κιβωτοῦ* τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης ὑπῆρξε ἕνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα ἐκδοτικὰ ἐγχειρήματα ποὺ ἐπιχειρήθηκαν ἀπὸ τὴν πατριαρχικὴ τυπογραφία. Ἔργο μακρᾶς πνοῆς καὶ μακρᾶς διάρκειας, ὑπομονετικῆς ἀλλὰ κάπως παλαιομοδίτικης λογισύνης, στὸ ὁποῖο στρατεύθηκαν, διαδοχικά, ἀξιόλογοι λόγιοι τῆς ἐποχῆς, ἡ *Κιβωτός*, ἀπὸ τὴν ἀναγγελία, ἥδη, τῆς ἔκδοσής της, τροφοδότησε καὶ τίς ἰδεολογικὲς ἀντιπαραθέσεις τῆς τελευταίας πενταετίας πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Πέρα ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα, ἡ ἔκδοσις τῆς *Κιβωτοῦ*, δημιουργοῦσε, ἐξαιτίας τοῦ ὄγκου τῶν δαπανῶν ποὺ ἀπαιτήθηκαν γιὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου, καὶ σημαντικὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα, τὸ ὁποῖο δὲν μπορούσε νὰ ἀντιμετωπιστεῖ μετὰ κάποιες ὑποσχέσεις χορηγῶν, ὅπως ἐκείνη τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμᾶ. Εἴταν φυσικὸ, λοιπόν, νὰ προστρέξουν οἱ συντελεστὲς τῆς ἔκδοσης στὴ συνηθισμένη καὶ βολικὴ μέθοδο τῆς προεγγραφῆς συνδρομητῶν. Τὸ Πατριαρχεῖο, ποὺ στήριξε τὴν ἔκδοσιν μετὰ πολλοὺς τρόπους, δὲν παρέλειψε νὰ συστήσῃ, πιεστικά, τὴ συνδρομὴ μετὰ τρόπον, μάλιστα, ποὺ, γιὰ ὀρισμένες κατηγορίες συνδρομητῶν —ἀνώτερη ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία καὶ μοναστικά ἱδρύματα— ἡ ἀνταπόκρισις στὴν ἐκκλήσιν γιὰ (προαιρετικὴ) προεγγραφὴ εἶχε ὅλα τὰ δείγματα τῆς ὑποχρεωτικῆς ἀνταπόκρισος σὲ πατριαρχικὴ προσταγή: ὁ Μανουὴλ Γεδεών μιᾶς γιὰ «φορολογία».

Ὁ κατάλογος τῶν συνδρομητῶν τῆς *Κιβωτοῦ* ἐπρόκειτο νὰ δημοσιευτεῖ στὸ τέλος τοῦ τελευταίου, τέταρτου ἴσως, τόμου τοῦ Λεξικοῦ. Ὅπως, ὅμως, γνωρίζουμε, ἡ ἔκδοσις διακόπηκε, ἀπότομα, μετὰ τὴν ἐκρηξὴ τῆς ἐπανάστασης, ὅταν, δηλαδὴ, εἶχε ὀλοκληρωθεῖ ἡ ἔκδοσις τοῦ πρώτου τόμου (1819) καὶ εἶχαν τυπωθεῖ τὰ πρῶτα τυπογραφικά φύλλα τοῦ δεύτερου. Ἐτσι, καὶ ἡ δημοσίευσιν τοῦ καταλόγου τῶν συνδρομητῶν τῆς *Κιβωτοῦ* ματαιώθηκε.

Τὸν κατάλογο, πάντως, τὸν εἶχαν στὰ χέρια τοὺς οἱ ἄνθρωποι τῆς πατριαρχικῆς τυπογραφίας καὶ οἱ μητροπολίτες ποὺ ἐφόρευσαν τὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου καὶ τὴ συλλογὴ τῶν συνδρομῶν. Ἀπὸ τὰ τεκμήρια ποὺ δημο-

9. Ὁ.π., σ. λγ', σημ. 2 (ἀνατύπωση Μ.Ι.Ε.Τ., ὁ.π., σ. 137).